

ČARLI GIR

DIGITALNA KULTURA

Preveo sa engleskog

ALEKSANDAR LUJ TODOROVIĆ

Sadržaj

Predgovor	9
Uvod: Šta je digitalna kultura?	13
1. Počeci digitalne kulture	21
2. Kibernetско doba	50
3. Digitalna avangarda	76
4. Digitalna kontrakultura	111
5. Digitalni otpori	147
6. Digitalna priroda	192
7. Digitalna kultura u dvadeset prvom veku	197
Zahvalnost	213
Indeks	215

Za Stelu

Predgovor

Drugo izdanje neke knjige pruža autoru priliku da razmisli o promenama koje su se dogodile od vremena kada je objavljeno prvo izdanje. U slučaju knjige *Digitalna kultura* to znači razmisliti o najdramatičnijim i najznačajnijim promenama koje su bile rezultat sveprisutnosti i značaja digitalnih tehnologija. Verujem da je i dalje ispravna osnovna postavka knjige da ljudi (bar u „razvijenom svetu“) sve više žive u „digitalnoj kulturi“. Štaviše, čini mi se da je to danas još jasnije no što je bilo sredinom devedesetih godina prošlog veka, kada sam počinjao da pišem o ovoj temi. U izvesnoj meri, naša kultura je postala do te mere digitalna da se može dogoditi da izraz *digitalna kultura* bude tautologija.

Jedan od pratilaca današnje digitalne kulture je i osećaj brzih promena. Nema sumnje da se sve stalno menja. Čini se da je promena datost postojanja, bez obzira na to da li se ispoljava kao sveopšta težnja ka entropiji, ili kao ledeno, sporo evolutivno pomeranje. Jedino što se nikada ne menja jeste da se sve stalno menja. Najčešće je taj proces promena dovoljno spor da bude neprimetan, osim ako se ne posmatra s vremenske distance ili kroz njegove posledice. Međutim, bićima koje Niče tako nadmeno opisuje kao „neke pametne životinje“ u „udaljenoj zabiti vasion“, promene izgledaju veoma brze, možda isuviše brze. Razlog za ovako brze promene leži u sve većoj i sveobuhvatnijoj sposobnosti tih „životinja“ da pomoću svojih tehnoloških produžetaka, bilo da su kamene alatke ili računari, menjaju svoje okruženje. Ta sposobnost je jedina odlika koja razlikuje pametne, ljudske životinje od ostalih, manje pametnih vrsta, koje nastanjuju isti svet. Ljudi su ljudski samo u onoj meri u kojoj su tehnički. Tehnologija nije proizvod ljudskih bića. Ona je preduslov njihovog postojanja. Tehnologija je omogućila da ljudi postanu pametni, ili bar da o sebi imaju takvo mišljenje. Istovremeno, izgleda da ih je tehnologija dovela na ivicu samouništenja, bilo uz pomoć atomske bombe ili globalnog zagrevanja, što uopšte nije pametno.

Stvari se menjaju tako brzo jer se tehnologija sve brže razvija i postaje sve složenija. Naše tehnologije neprekidno menjaju nas i naš odnos

prema okruženju. Razlika predstavlja brzinu kojom se promene odvijaju. Prvih nekoliko miliona godina, tokom kojih su hominoidi i ljudi koristili oruđa, promene su bile manje-više neprimetne. Zatim, u toku poslednjih dvadeset ili trideset hiljada godina, razvoj je počeo da se ubrzava. Kada smo stigli do modernih vremena, tehnologija se već razvijala neverovatnom brzinom (bar za nas u „razvijenom“ svetu). Konačno, u poslednjih stotinak godina, bili smo svedoci značajnijeg i bržeg razvoja no bilo kada u ljudskoj istoriji. Kada bismo mogli da tu brzinu razvoja prikažemo grafički, pri čemu bi složenost tehnologije bila na vertikalnoj osi, a vreme na horizontalnoj, dobili bismo krivu koja bi mučno puzala po horizontali sve do blizu kraja grafikona, kada bi se naglo ispravila i postala gotovo vertikalna. Tu bismo videli da je razvoj eksponencijalan, jer raste u srazmeri sa svojom veličinom. Jedna od posledica tako brzog razvoja jeste i teškoća, ili čak nemogućnost da u punoj meri shvatimo šta se događa.

Iako je većina nas svesna drugih tehnoloških otkrića i pitanja – na primer, pitanja nuklearne energije i oružja, industrijske proizvodnje i njenog uticaja na okolinu, smanjenja rezervi energije i traganja za obnovljivim i samoodrživim izvorima energije – naš najupečatljiviji susret s tehnologijom i njenim mogućnostima za promene odvija se, po svoj prilici, posredstvom medija, koji se menjaju i razvijaju na najneverovatniji i dosad neviđen način. To se posebno odnosi na digitalne medije, kao što su Internet i svetska mreža (WWW), mobilna telefonija, digitalni video, koji nam omogućavaju da češće i lakše radimo ono što smo već radili, ili da radimo nešto što ranije nismo mogli ni da zamislimo. Oni danas ne samo da menjaju naš svet već menjaju i nas same, kao i način na koji sebe shvatamo. Oni menjaju sve, pa i sam pojam „medija“ (koji je ionako bio problematičan i sporan). U tome i leži glavni problem: gotovo po definiciji, svaka korenita promena koju donose mediji ne može se u potpunosti shvatiti u trenutku kada se događa. To je stoga što ustrojstvo i pristupačnost sveta mi shvatamo pomoću naših medija (ukoliko taj izraz uzmemo u najširem značenju koje obuhvata, na primer, i jezik). Nema, u stvari ne može ni da postoji neka tačka izvan naših medija koja bi nam obezbedila povlašćeni uvid, sa ili bez predumišljaja, bilo kog vida našeg postojanja, a da ne govorimo o samim medijima.

Razmislimo kako bi neko u Evropi krajem petnaestog veka mogao da shvati razvoj štampe. Koliko god da su on ili ona bili obrazovani, malo

je verovatno da bi bili u stanju da shvate sve posledice nove medijske tehnologije, dramatične posledice koje će ona izazvati u zapadnoj, pa konačno i svetskoj kulturi i društvu. Njeno ili njegovo mišljenje razvijalo se unutar i za određenu „medijsku ekologiju“, pa samim tim oni ne bi mogli da shvate nove nastajuće medijske uslove. Mnogo je verovatnije da bi štampu, bar krajem petnaestog veka, razumeli kao produžetak ili efikasniji pisarski pristup, neku vrstu proteze ili zamene za ručnu proizvodnju tekstova, a ne kao sredstvo za sveukupnu promenu intelektualnog okruženja. Verovatno je da smo u našem shvatanju promena koje donose nove tehnologije došli do slične tačke.

Međutim, to znači da upadamo u klopku da o tekućim tehnologijama i medijima razmišljamo u kategorijama sličnih prethodnih promena. Kao što se za vojne stratege kaže da se uvek spremaju da ponove prethodni rat, a ne da se suoče s narednim, tako i mi možemo shvatiti nove medije samo u funkciji starih. Možda postajemo sposobni da u punoj meri vidimo sve posledice koje proističu iz štampe tek kada kulturu štampe postupno počne da zamenjuje elektronska „postštamparska“ kultura. Kada bismo bili sposobni da shvatimo promene koje se odvijaju oko nas, onda to ne bi bile promene, već samo razvoj postojećeg stanja. Prema tome, jedino što možemo da učinimo jeste da mapiramo sve te promene, u nadi da nam neće izmaći iz ruku. Nadam se da *Digitalna kultura* upravo to nudi.

Uvod

Šta je digitalna kultura?

U prvim godinama razvoja računarske tehnike, kada je memorijski prostor u računarima bio dragocen, programeri su koristili skraćenice kad god je to bilo moguće. To je podrazumevalo, na primer, da se godine upisuju koristeći samo dve poslednje cifre. Tako bi „1965“ postala jednostavno „65“ (ili, bolje reći, odgovarajući binarni izraz). Tadašnjim programerima to verovatno nije izgledalo posebno značajno, a sa smanjivanjem cena i porastom kapaciteta računarskih memorija više nije bilo potrebe za takvom štedljivošću. Međutim, kako se približavao novi milenijum, neki stručnjaci su počeli da iznose mišljenje da bi taj naizgled nebitni vid rane računarske tehnike mogao da ima neželjene posledice. Isticano je da u trenutku kada satovi budu prešli u novi milenijum, sistemi u kojima je godina obeležavana sa dve cifre neće prepoznati da je stigla 2000, već će, možda, pomisliti da je reč, na primer, o godini 1900, sa svim nesagledivim posledicama koje bi iz toga proizašle. Problem je bio što su mnogi operativni sistemi i programi i dalje koristili skraćeni sistem obeležavanja godine, iako to odavno nije više bilo potrebno, i što su brojni rani računarski programi i dalje bili u upotrebi, duboko zakopani u starijim velikim računarima, koje su i dalje koristile brojne ustanove, kao, na primer, banke.

To saznanje je dovelo do raznih oblika očekivanja sudnjeg dana i razrade apokaliptičnih scenarija, koji su često poticali od onih koji bi od svega toga imali najveće koristi. Na sve strane su se pojavljivali savetnici koji su nudili usluge u borbi protiv mogućih posledica „milenijumskog problema“ (*Millenium bug*), „Problema godine 2000.“, ili „Y2K problema“ kako je sve nazivan ovaj problem (naziv „Y2K“ bio je omiljen među računarskim stručnjacima, što možda ukazuje da je ljubav prema skraćenicama, koja je i stvorila taj problem, postala deo računarske kulture). Među brojnim mogućim posledicama navođen je raspad bankarskog računarskog sistema, koji će onemogućiti da ljudi dođu do svog novca, pa time, možda, izazvati društvene nemire, kao i šire nacionalne

i međunarodne posledice prekida novčanih tokova. Navođeno je da bi slične posledice mogle da proizađu od otkazivanja sistema društvenog staranja. Liftovi, medicinska oprema, sistemi klimatizacije, pokretne stepenice, svi su ti sistemi bili ugroženi, kao i električna mreža, sistemi kontrole zemaljskog i vazdušnog saobraćaja i svi drugi sistemi u kojima se koristi digitalna tehnologija (što je, u stvari, značilo svi vidovi tehničke infrastrukture razvijenih zemalja). Najjezivije je bilo mišljenje da bi nuklearne rakete mogle da se zbune usled nailaska Y2K i da se samoinicijativno ispale. To su odmah iz sveg glasa porekle nadležne službe, a i inače je takva mogućnost izgledala malo verovatna. Međutim, zbog mogućeg prekida rada računara, posledice na ljudski faktor u nuklearnoj odbrani izgledale su dovoljno opasne da navedu Pentagon da pozove ruske vojne posmatrače u vazduhoplovnu bazu Peterson da nadziru američki sistem ranog uzbunjivanja i da se tu nađu u slučaju da dođe do bilo kakvog problema.

Činilo se da se mogućnosti pojave uličnih nereda, pada aviona, pa čak i slučajnog atomskog rata suviše idealno iskazuju kao neposredna posledica nailaska hrišćanskog milenijuma. Za one koji su bili skloni da veruju u apokalipsu, milenijumski problem bio je prihvatljiv pokretač Armagedona. Poklapanje milenijumskog problema i simboličnog datuma nerviralo je i one koji nisu prihvatili takva verovanja. Pojedinci naklonjeni učenju o slobodnoj volji, među kojima je bilo mnogo radnika računarske industrije, pozdravljali su moguće posledice nailaska novog milenijuma, jer im je izgledalo da bi im one omogućile ispunjenje snova o samodovoljnosti oslobođenoj od bilo kakvih uplitanja države. U međuvremenu su vlade širom sveta pokušavale da preduprede sve moguće probleme, istina s različitim stepenima poleta i ulaganja. Nova godina je došla i prošla bez ikakvih posledica. Otvoreno je pitanje da li se to tako zbilo zbog ili uprkos raznim pripremama i upozorenjima. Postoji sasvim prihvatljivo mišljenje da su celu priču u velikoj meri naduvali oni koji su imali interesa da unovče svoje znanje o računarima. Kakva god da je istina, na kraju su ispali prilično smešni brojni zloslutni proroci i njihovi pokorni sledbenici. Nesrećna porodica Ekhart iz Lisabona u državi Ohajo, koja je provela nekoliko godina gomilajući hranu, izvodeći vežbe i uzbune, proučavajući osnove zubarstva i prve pomoći, vežbajući s vatrenim oružjem, pretvarajući svu uštedevinu u zlato, ustanovila je da je najapokaliptičnija posledica nailaska novog milenijuma bio blagi

podsmeh kome su, zbog svog bunkerskog mentaliteta, bili izloženi u magazinu *Tajm*.

Sve nam ovo ne daje pravo da budemo samozadovoljni. Ako ostavimo po strani prezir koji uvek izazivaju takve ludosti u pokušajima preživljavanja i *schadefreude*^{*}, koje prati poniženje samozvanih stručnjaka, pitanje naše sve veće zavisnosti od suviše složenih i ponekad zastarelih sistema, koje se pojavilo kao rezultat straha od milenijumskog problema, predstavlja ozbiljan razlog za zabrinutost. Međutim, problem je uradio mnogo više od ukazivanja na ovakve pojave. On je bio apokalipsa u drugom smislu reči. Bio je *apo-kalyptein* – otkrivanje ili otvaranje nečega što je pre toga bilo skriveno. Kao neka munja na tamnom nebu, to je na trenutak osvetlilo ono što je dotle bilo zatamnjeno: gotovo potpuni preobražaj sveta pod dejstvom digitalnih tehnologija. Teško je u punoj meri shvatiti obim tog preobražaja koji se, bar u razvijenom svetu, može videti u gotovo svim oblicima savremenog života. Najveći deo masovnih medija, televizije, snimljene muzike, filma, proizvodi se i sve više distribuira digitalno. Ovi mediji počinju da konvergiraju ka digitalnim pojavama kao što su Internet, svetska mreža (*World Wide Web* – *WWW*), video igre, stvarajući na taj način neprekinuti digitalni „medijaž“. Na poslu smo takođe okruženi tim tehnologijama, u kancelarijama, gde su računari postali nezamenljive alatke za obradu teksta i rukovanje podacima, ili, na primer, u veletrgovinama, fabrikama, gde su svi vidovi proizvodnje i prodaje digitalno nadzirani i upravljani. Veliki deo sredstava koja vlade i druge složene organizacije koriste da bi postigle svoje ciljeve zasnovan je na digitalnim tehnologijama. Fizički novac, novčanice i metalni novčići, samo su digitalni podaci zamrznuti u čvrstoj materiji. Iz toga proističe da su podaci bilo koje vrste i za bilo koju namenu najvećim delom u digitalnom obliku, uključujući tu i one koji se odnose na osiguranje, socijalno staranje, usluge, nekretnine, odmor i putovanja, kreditne aranžmane, zaposlenje, obrazovanje, zakon, kao i lične podatke za identifikaciju i kvalifikaciju, kao što su krštenice, vozačke dozvole, pasoši i venčanice.

Ovo prodiranje digitalne tehnologije u naše živote deo je šireg skupa pojava. Tokom poslednjih trideset godina bili smo svedoci kako rasta

* *Schadefreude*, na nemačkom u originalu – zadovoljstvo koje osećamo zbog nesreća drugih, likovanje. – *Prim. prev.*

globalizacije i prevlasti kapitalizma slobodnog tržišta, tako i širenja sveprisutnosti komunikacionih i informacionih tehnologija, i pojave zametaka moći i uticaja tehnonauke. Digitalna tehnologija je važan sastavni deo tih novih pojava i, u izvesnoj meri, predodredila je njihov oblik. Kompjuterizacija bankarstva, međunarodne novčane razmene i trgovine bitno je doprinela pojavi globalizacije i finansijske liberalizacije. Digitalne tehnologije omogućuju konvergenciju i integraciju i zahvaljujući tome upravljaju tehničkim razvojem medija i komunikacija. Računari su takođe sredstva koja mogu da prihvate i obrađuju ogromne količine podataka, kakve zahtevaju veliki tehničko-naučni projekti. Istovremeni razvoj nauke, medija i kapitala pod pokroviteljstvom digitalnih tehnologija stvara neku vrstu efekta ubrzanog kretanja napred, gde se čini da se sve odvija brzo i da se dramatične promene događaju u izuzetno kratkom vremenu. To istovremeno izaziva euforiju i strah, između ostalog i zbog zapanjujuće brzine kojom se sve to događa. Nismo stigli ni da zapazimo neki skup pojava i njihove moguće posledice, a već se javlja novi koji obesmišljava sav taj napor. Istovremeno, sve te pojave predstavljaju ogroman izazov za predubeđenja na kojima počiva naše postojanje. Tu spadaju, na primer, poništavanje fizičke udaljenosti i rastakanje materijalne stvarnosti pomoću virtuelnih ili telekomunikacionih tehnologija, ili prividni kraj ljudskog i rađanje takozvanog postljudskog, koji su rezultat napretka kibernetike, robotike i istraživanja svesti i inteligencije.

Budući da su digitalne tehnologije postale izuzetno bitne za naš život, korisno je znati šta reč „digitalno“ u stvari znači. Taj izraz se koristi u tehnici da bi se označili podaci izraženi kao diskretne vrednosti. Iako bi se izraz „digitalno“ mogao odnositi na bilo koji sistem, lingvistički, brojčani, ili neki drugi, tokom poslednjih šezdesetak godina on je postao sinonim za tehnologiju koja je omogućila najveći deo pomenutih stvari – elektronske binarne računare. Izrazi „računarska tehnologija“ i „digitalna tehnologija“ postali su, do izvesne mere, međusobno zamenljivi. Računari su digitalni jer pohranjuju i obrađuju podatke u digitalnom, binarnom obliku, kao jedinice i nule. Međutim, kao što smo već istakli, izraz digitalno označava danas mnogo više od diskretnih podataka ili mašina koje ih koriste. Govoriti o digitalnom znači koristiti ga kao metonimiju za čitavu mrežu virtuelnih privida, trenutnih komunikacija, sveprisutnih medija i globalnih mogućnosti uključenja, koji čine dobar

deo našeg savremenog iskustva. To znači govoriti o širokoj lepezi primena i medijskih oblika koje omogućuje digitalna tehnologija, govoriti, između ostalog, i o virtuelnoj stvarnosti, digitalnim specijalnim efektima, digitalnom filmu, digitalnoj televiziji, elektronskoj muzici, video igrama, multimedijama, Internetu, svetskoj mreži, digitalnoj telefoniji i WAP-u*, kao i o raznim kulturnim i umetničkim odgovorima na sveprisutnost digitalne tehnologije, kao što su, na primer, kiberpank romani i filmovi, tehno i post-pop muzika, „nova tipografija“, net.art i tako dalje. To takođe ukazuje na čitav svet povezanog kapitalizma kojim dominiraju proizvođači visokih tehnologija kao, na primer, Majkrosoft ili Soni, na takozvane „dot.com“ kompanije zasnovane na Internetu, koje su u jednom trenutku izgledale kao idealni uzor za poslovanje u dvadeset prvom veku, kao i na neuhvatljivi kompleks korporacija koje, zahvaljujući modernim tehnologijama, rade na globalnom nivou i ponekad daju utisak da poseduju veću moć od država – nacija. To, takođe, priziva i druge digitalne pojave, kao, na primer, novu paradigmu računarski kontrolisanog i navodnog čistog „virtuelnog rata“, ili kompjuterizaciju genetskih informacija u poduhvatima kao što je Projekat ljudskog genoma, gde i sam prenos nasleđenih osobina postaje digitalan. Tako, naizgled jednostavan, izraz digitalni određuje izuzetno složeni skup pojava.

Sve nas ovo navodi da predložimo da digitalna kultura postoji kao posebna kultura, gde izraz digitalna označava osoben način življenja grupe, ili grupa, ljudi u datom istorijskom vremenu, što je jedno od veoma korisnih određenja kulture kao ključne reči koje dugujemo Rejmondu Vilijamsu¹. Digitalno možemo prihvatiti kao oznaku kulture jer obuhvata kako izradevine, tako i sisteme označavanja i komunikacija, koji jasno razlikuju naš način života od načina života drugih. Korisnu potvrdu postojanja takve kulture pružaju nam brojne skorašnje knjige čije je polazište glavna i određujuća činjenica da smo suočeni s prevlašću digitalnog bilo u tehnološkom ili u filozofskom smislu. Dejvid Abrahamson, sa Severozapadnog univerziteta, nedavno je objavio u internetskom časopisu *Džornal of magazin and nju midia riserč* bibliografiju knjiga i

* WAP – Wireless Application Protocol, otvoreni međunarodni standard koji se primenjuje u bežičnim komunikacijama; zahvaljujući tom standardu, omogućeno je priključivanje mobilnih telefona na Internet. – *Prim. prev.*

¹ Raymond Williams, *Keywords: A Vocabulary of Culture and Society*, London, 1976, str. 76–82.

članaka o „digitalnoj kulturi, informatičkoj tehnologiji, Internetu i mreži“; ta bibliografija sadrži 450 stavki, od kojih se najveći deo odnosi na dela izdata u poslednjih pet godina.² To nisu tehnička dela u klasičnom smislu te reči. To su sociološke analize informatičkog društva, lična iskustva sa Internetom, filozofske rasprave o estetici, etici i ontologiji, dela o teoriji kulture i političke analize. Tu se nalazi, možda kao dokaz životnosti digitalne kulture, i knjiga *Radosti kiberseksa; Vodič za kreativne ljubavnike* Deba Levajna. Mnoge od tih knjiga u svojim naslovima pominju digitalnu kulturu ili nešto slično, kao, na primer, kiberkulturu, elektronsku kulturu, ili informatičko doba/društvo. Drugi govore o digitalnoj estetici, digitalnoj umetnosti ili čak da treba „biti digitalan“.

Bujanje ovakvih knjiga kao da potvrđuje postojanje posebne digitalne kulture, ali i ukazuje na bitni problem načina na koji se ta kultura shvata. Sudeći po velikom broju ovih knjiga, čini se da diskurs digitalne kulture pokreću dva međusobno povezana verovanja. Jedno je da ova kultura predstavlja odlučan raskid sa svime što joj je prethodilo, a drugo da digitalna kultura proizlazi iz digitalne tehnologije i da je njome određena. Na prvi pogled, čini se da su oba ova ubeđenja razumna i da su u praktičnom smislu tačna. Postojanje digitalne kulture prepoznatljivo je samo u svetlu najnovijih tehnoloških unapređenja, tako da po svemu izgleda da se ona jasno razlikuje od svega što joj je prethodilo. Ali, kao što ćemo u ovoj knjizi pokušati da pokažemo, ova kultura nije tako nova kao što bi to moglo izgledati, niti je njen razvoj, u krajnjoj liniji, određen tehnološkim napretkom. Bilo bi tačnije da se kaže da je digitalna tehnologija proizvod digitalne kulture, a ne obrnuto. Žil Delez ističe da je „mašina uvek društvena pre no što postane tehnička. Uvek postoji društvena mašina koja bira ili određuje koji će se tehnički sastojci koristiti“³. Digitalno se ne odnosi samo na posledice ili mogućnosti date tehnologije. Digitalno određuje i obuhvata način mišljenja i delanja koji su otelovljeni u toj tehnologiji i koji su omogućili njen razvoj. Tu spadaju i apstrahovanje, kodifikacija, samoupravljanje, virtuelizacija i programiranje. Ove kategorije su podudarne s pisanjem i, svakako, s jezikom

² David Abrahamson, „An Evaluative Bibliography: Digital Culture, Information Technology, the Internet, the Web“, *Journal of Magazine & New Media Research*, Hosted by Maryland College, vol. 3, no. 1, Spring 2001; http://www.bsu.edu/web/aejmcmagazine/journal/archive/Fall_2000/abrahamson3-1.html.

³ Žil Delez i Kler Parne, *Dijalozi*, Fedon, Beograd, 2009.

u širem smislu, a budući da je jezik u pisanom ili izgovorenom obliku digitalan, jer se sastoji od diskretnih elemenata, mogli bismo reći da je gotovo celokupna ljudska kultura digitalna.

Međutim, ovom tvrdnjom ne nudi se objašnjenje pojave naše savremene digitalne kulture, niti njenog osobenog oblika. Digitalna kultura u svom današnjem obliku istorijski je uslovljena pojava, čiji se prvi sastojci javljaju kao odgovor na potrebe modernog kapitalizma, a zatim se objedinjavaju zahvaljujući potrebama ratova sredine dvadesetog veka. Katalizator rađanja modernog binarnog računarstva bio je Drugi svetski rat, a svoj današnji oblik ta tehnologija je dosegla razvijajući se u okruženju hladnog rata. Međutim, tehnologija je samo jedan od brojnih izvora koji su dali svoj doprinos razvoju današnje digitalne kulture. U ostale izvore spadaju i tehnonaučni diskursi o informacijama i sistemima, avangardne umetničke prakse, kontrakturni utopizam, kritička teorija i filozofija, pa čak i supkulturne pojave kao što je pank. Ti različiti sastojci proizvod su paradigme apstrahovanja, kodifikacije, samoupravljanja, virtuelizacije i programiranja u istoj meri u kojoj je to i računar. Digitalna kultura je proizvod složenih međudejstava i dijalektičkih odnosa svih tih sastojaka.

To će upravo biti i tema i predmet ove knjige. Ona je napisana u ubeđenju da se digitalna kultura ne može razumeti ukoliko se ne razluče svi oni heterogeni elementi od kojih se ona sastoji. Stoga je važno razumeti uslove u kojima su se oni razvijali i način na koji su delovali jedni na druge da bi proizveli tu kulturu. Kao što i sam naslov knjige kaže, ona je usredsređena na kulturni, a ne na, recimo, sociološki vid ove pojave. Ma koliko da su važna pitanja promena na radnom mestu, koje donose nove tehnologije, mi se njima ovde nismo bavili. Cilj nam nije bio ni ispisivanje istorije digitalne kulture kao linijskog prikaza smenjivanja uzroka i posledica, koje, neminovno, vodi do današnjeg stanja. Ovo je pre pokušaj da se „određeni period iščupa iz homogenog toka istorije“⁴ i da se „shvati sazvežđe koje je to doba oblikovalo s prethodnim vremenom“⁵, ili, kao što je ovde, s prethodnim vremenima, gde spadaju kapitalizam devetnaestog veka, ratovi dvadesetog veka, posleratna avangarda, kontrakultura, postmoderna teorija i pank.

⁴ Valter Benjamin, *Eseji*, Nolit, Beograd, 1974, str. 88.

⁵ Isto, str. 89.

Navedeni citati uzeti su iz *Istorijsko-filozofskih teza* Valtera Benjamina, u kojima on izlaže svoju idiosinkratičnu kombinaciju marksističkog istorijskog materijalizma i jevrejskog misticizma kao osnovu za revolucionarno razmišljanje o istoriji. Prema Benjaminu, prazno vreme istorijskog napretka suprotstavljeno je „sadašnjosti“ (*jetztzeit*), „u kojoj se nalaze delići mesijanskog vremena“.⁶ Za Benjamina, nevernika, to je značilo stalno prisutno obećanje revolucije protiv rasta fašizma. Iako se ne može uporediti s fašizmom, i digitalna tehnologija nije lišena pretećih vidova. Ukoliko, kako kaže Maks Veber, industrijalizacija i rast kapitalizma vode ka „raz-očaravanju sveta“, procesu u kome racionalnost i legalitet smenjuju mistične oblike znanja i vlasti, onda smenjivanje kapitalizma informatičkim ili postindustrijskim društvom vodi ka korenitom ponovnom očaravanju. Kao i u slučaju estetizacije politike u fašizmu, svet se nalazi u nekoj vrsti stanja začaranosti, opčinjenosti, u kome, zavarani efektima novih tehnologija i medija, i onim što oni naizgled obećavaju, propuštamo da vidimo da su oni deo aparata potčinjavanja, kontrole i eksploatacije.

Opčinjenost novim tehnologijama umnogome je posledica njihovih prividno magijskih svojstava. Njihove ogromne, nematerijalne mogućnosti podsećaju na čitav niz natprirodnih bića, anđela, duhova i golema. Te bestelesne prikaze prate i s njima komuniciraju brojni sveštenici – inženjeri, softverski čarobnjaci, tehno-gurui, harizmatičke vođe i prorocatelji budućnosti. Ova knjiga je napisana upravo protiv tehnološkog opčinjavanja koje izvode ovi likovi. Ona je posebno odgovor upućen prorocima digitalnog doba, futurolozima, futuristima i tehnoutopistima, čije nas poruke o kombinovanom tehničkom i društvenom napretku zanose i vode u stanje samozadovoljstva. Vraćajući se prošlosti, kao sazvežđu u kome se izgradila sadašnjost, bićemo u stanju da razbijemo te čini. Kako primećuje Benjamin, samo sećanjem možemo oduzeti „budućnosti magiju kojoj su podlegli oni što traže prosvetljenje od prorocatelja“⁷.

⁶ Isto, str. 89.

⁷ Isto, str. 89.